

Jaana Kivilahti, Jarmo Saarti & Kaisa Sinikara

Informaatiolukutaidon opintosuunnitelma (2004–2006) -hankkeen tulokset ja niiden arviointi

Jaana Kivilahti, Jarmo Saarti & Kaisa Sinikara: Informaatiolukutaidon opintosuunnitelma (2004–2006) -hankkeen tulokset ja niiden arviointi [Information Literacy Curriculum Project 2004–2006: project's results and evaluation] Informaatiotutkimus 29(1), 2010

The paper describes the efforts and results of the Finnish university libraries' joint project on Information Literacy Curriculum (2004–2006). The concrete results produced in the project include a recommendation of IL curriculum, a skill test for IL students, a network of library staff interested in IL, and web pages for IL in the Finnish universities. The project and its success were evaluated in a master's thesis. The evaluation revealed that both the national project and the individual university library projects were successful, although the national project was rated somewhat higher. The findings also indicate that the Information Literacy Curriculum Project had achieved its main goal, for example, with regard to getting information literacy integrated into the curriculums of Finnish universities.

Address: Jaana Kivilahti, Information Studies / Faculty of Humanities, P.O. Box 1000, FIN-90014 University of Oulu, Finland, e-mail: jaana.kivilahti@oulu.fi

Jarmo Saarti, University of Eastern Finland Library, P.O.Box 1627, FIN-70211 Kuopio, Finland. e-mail: jarmo.saarti@uef.fi

Kaisa Sinikara, Helsinki University Library, P.O. Box 53, FIN- 00014 University of Helsinki, e-mail: kaisa.sinikara@helsinki.fi

Johdanto

Tietoyhteiskuntakehitys on muuttanut kirjastojen työtä kolmena aaltoliikkeenä 1970-luvulta lähtien. Ensimmäisessä vaiheessa automatisoitiin perinteisiä toimintoja. Tässä vaiheessa tietotekninen kehitys kosketti vain osaa kirjastojen henkilökunnasta ja asiakkaista. Toisessa vaiheessa 1980-luvun lopulta otettiin käyttöön integroituja kirjastojärjestelmiä. Tietotekniikka ulottui kaikkien kirjastoissa toimivien työhön ja myös asiakkaiden tapa löytää aineistoja kirjastojen kokoelmista muuttui

elektronisten luetteloiden ja lainauksen myötä. Yliopistokirjastojen sähköiset luettelot olivat ensimmäisiä tietotekniikkasovelluksia useille yliopisto-opiskelijoille. Kolmannessa vaiheessa tiedon tuottamisen muuttuessa digitaaliseksi niin tiedon tuottajien, käyttäjien kuin kirjastopalvelujen roolit ja työnjako ovat merkittävästi muuttuneet ja limittyneet toisiinsa. Digitaalinen kehitys muuttaa edelleen prosesseja ja toisaalta tuo kirjastojen toimintakenttään niille kilpailijoita ja haastajia. (Sinikara 2007.)

Artikkelimme käsittelee kansallista hanketta yleisellä tasolla, yksittäisen yliopiston

näkökulmasta sekä hankkeen arvioinnin tuloksia. Arviointitutkimuksessa keskityttiin tarkastelemaan Informaatiolukutaidon opintosuunnitelma -hankkeen vaikuttavuutta projektijohtamisen onnistumisen tai mahdollisen epäonnistumisen näkökulmasta. Hankkeen tulosta, eli informaatiolukutaidon opintosuunnitelman toteutusta tarkasteltiin yliopistojen ja yliopistokirjastojen strategioiden, opetussuunnitelmien ja yliopistokirjastojen käytännön toiminnan tasoilla.

Käyttäjäkoulutuksesta informaatiolukutaitoon

Kirjaston pedagoginen rooli on vahvistunut 2000-luvulla. Kirjastoille käyttäjien kouluttaminen ei sinänsä ole mitenkään uusi asia, vaan sitä oli tehty vuosikymmenten ajan. Kukin kirjasto koulutti käyttäjiään vaihtelevin tavoin ja panostuksin, useat kirjastot merkittäväällä volyyymilla. Vaikutti kuitenkin hankalalta soveltaa muualla opittuja malleja kirjastojen välillä, joten pääosin kukin kirjasto jopa saman yliopiston sisällä loi omat mallinsa.

ARCL:n¹ määrittelemillä informaatiolukutaidon osaamistavoitteilla (2000) on ollut merkittävä vaikutus myös suomalaisille yliopistokirjastoille parista syystä. Ensinnäkin ne muuttivat näkökulmaa kirjastokeskeisestä oppijakeskeiseksi. Tämä merkitsi kirjasto-opetuksen tiiviimpää liittämistä yliopisto-opetuksen kehittämiseen yhdessä opettajien, opintohallinnon ja tietotekniikkaopetuksen kanssa. Yhteistyö edellytti myös kirjastojen henkilökunnalta aiempaa enemmän pedagogista koulutusta, taitoa opettaa oppijakeskeisesti.

Toiseksi osaamistavoitteet antoivat yhteisen pohjan kirjastojen koulutusyhteistyölle määrittellessään osaamisen perustavoitteet ja nostaessaan näin keskustelun astetta abstraktimmalle tasolle. Samalla kollegaverkosto laajeni paikallisesta kansalliseksi ja kansainväliseksi, sillä eri puolilla maailmaa havaittiin olevan vastaavanlaista kehitystyötä.

Informaatiolukutaidon opintosuunnitelma -hankkeen käynnistäminen ja toteutus

Useassa yliopistokirjastossa oli 2000-luvun alussa verkko-opetuksen kehittämishankkeita,

jotka liittyivät Internetin mahdollisuuksien ja yliopistojen verkko-opetuksen voimistumiseen. Kuopion yliopiston kirjasto koordinoi Tieteellisen tiedonhankinnan verkko-opetushanketta 2002–2004 ja Helsingin yliopiston kirjastot akateemisten verkkotaitojen hanketta 2000–2005. Tämän lisäksi usean kirjaston yhteistyönä pyrittiin kehittämään oppimateriaaleja ja niiden avointa käyttöä. Teknillisen korkeakoulun kirjasto oli mukana monikansallisessa alan hankkeessa.

Yliopistokirjastojen neuvosto nosti omassa strategiassaan vuosille 2003–2008 informaatiolukutaidon erääksi keskeisistä kehittämiskohteistaan. Kun strategian tunnetuksi tekemisessä myös tehtiin töitä, tämä alue vastasi myös yliopisto-opetuksen kehittämistarpeita siinä määrin, että se sai konkreetin määrittelyn OPM:n Koulutuksen ja tutkimuksen 2003–2008 kehittämissuunnitelmassa.

Yliopistokirjastojen hanke-esitys opetusministeriölle 2004–2006 sai kolmivuotisen rahoituksen. Hankkeen suunnittelijana toimi Anne Lehto Tampereen yliopistosta 2,5 vuotta, minkä jälkeen suunnittelusta vastasi Aki Kangas puolisen vuotta. Hankkeen ohjausryhmän asetti Helsingin yliopiston rehtori. Ohjausryhmää koottaessa haluttiin noudattaa informaatiolukutaidon keskeistä tavoitetta vahvistaa yhteistyötä akateemisen henkilöstön kanssa. Ohjausryhmään kutsuttiin informaatiotutkimuksen professoreja, yliopistopedagogiikan ja verkko-opetuksen asiantuntijoita, ylioppilaskunnan edustaja ja kirjastojen ja kirjastojen johdon edustus.

Hankkeen konkreetteja tuloksia olivat

- informaatiolukutaidon opintosuunnitelmasuositus,
- osaamistasotestin kehittäminen,
- yhdyshenkilöverkoston muodostaminen, sekä
- informaatiolukutaidon www-sivujen luominen.

Aikaikkunan työlle antoi Bologna-prosessi 2005, jolloin varsin monet yliopistot uudistivat perusteellisesti tutkintovaatimuksiaan ja opetustaan. Tätä tarkoitusta varten luotiin suositus informaatiolukutaidon sisällyttämisestä opetusohjelmaan.

Opintosuunnitelmasuosituksessa määritellään, kuinka informaatiolukutaidon opetus tulisi huomioida kaksipuolisessa tutkintojärjestelmässä. Opetus jakaantuu suosituksessa kolmeen tasoon: tiedonhankinnan perusteisiin sekä aine- ja syventäviin opintoihin. Tiedonhankinnan perusteet

on suunnattu opintojen alkuvaiheeseen ja sisältö on mahdollista nivoa osaksi pakollisia yleisopintoja, kuten tieto- ja viestintätekniikan (TVT) opintoja. Aineopintojen tasolla opetus ajoittuu proseminaari- tai kandidaatintutkimaseminaariin ja syventävien opintojen tasolla graduseminaariin. Suosituksessa myös määritellään tarkemmin, mikä opetuksen sisältö on eri tasoilla ja kuinka opetusvastuu jaetaan kirjaston ja ainelaitosten kesken.

Suositus käännettiin ruotsiksi ja englanniksi. Se lähetettiin niin opetuksesta vastaaville vararehtoreille kuin tutkintotoimikunnille, minkä lisäksi kirjastojen johtajat ja asiantuntijat veloitettiin tekemään sitä tunnetuksi omissa yliopistoissaan. Suositus herätti kiinnostusta myös Suomen ulkopuolella ja mm. joidenkin eteläeurooppalaisten yliopistojen kirjastot käyttivät sitä hyödyksi.

Osaamistasotestin tarkoituksena on opiskelijoiden informaatiolukutaidon testaaminen. Tätä varten hankkeessa laadittiin kysymyspatteristo, johon on koottu kysymyksiä informaatiolukutaidon eri osa-alueilta. Kysymykset on suunnattu sekä opintojensa alkuvaiheessa oleville että aine- ja syventävien opintojen opiskelijoille. Osaamistasotestin kehittämisessä ja ylläpidossa vuosina 2005–2009 keskeinen rooli on ollut Vaasan yliopiston kirjastolla, suunnittelijana Katri Rintamäki.

Hankkeen ja toiminnan vakiintumisen kannalta oleellista on ollut yhdyshenkilöverkoston muodostaminen, johon kuuluu jäseniä yliopisto- ja tiedekuntakirjastoista. Yhdyshenkilöt ovat toimineet hankkeen työryhmissä ja paikallisina koordinaattoreina sekä pitäneet yhteyttä kirjastonsa henkilöstöön sekä opettajiin ja opintoasioista vastaaviin. Myös kansainväliseen yhteistyöhön on hankkeen vakiinnuttua luotu yhdyshenkilöverkosto.

Hankkeen kotisivu on toiminut yhdistävänä tiedotusväylänä. Sen lisäksi toimintaan kuuluivat seminaarit ja työpajat. Hankkeen tuloksista ja informaatiolukutaidon kehitystyöstä ilmestyi myös Anne Nevgin toimittama ja Yliopistopainon kustantama julkaisu² keväällä 2007.

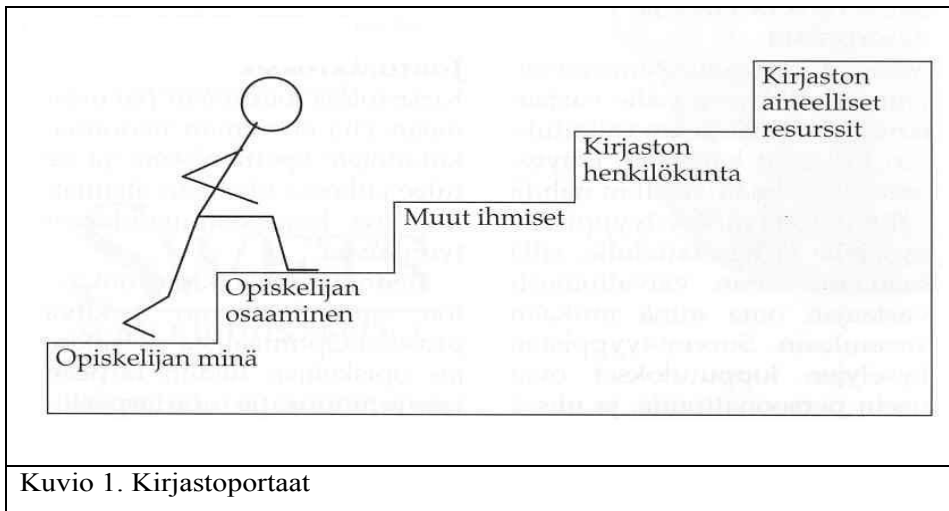
Hankkeen tavoitteiden toteutus ja hyödyntäminen yksittäisessä yliopistossa - tapaus Kuopion yliopisto

Kolmitasoinen opetusohjelma

Kuopion yliopisto perustettiin 1960-luvun lopussa ja sen toiminnan aloittaminen 1970-luvulla sattui samaan aikaan, kun tietotekniikka alkoi tulla yleiseen käyttöön yliopistomaailmassa. Erityisesti bio- ja luonnontieteet ottivat käyttöön uuden tiedonhaku- ja sähköisten aineistojen jakelun uusia teknisiä välineitä. Kun havaittiin, että tiedonhankintataitojen (konkreettisesti tiedonhaku viitetietokannoista) opettaminen sekä opiskelijoille että tutkijoille on elintärkeää yliopiston tutkimusaloilla menestymisessä, saatiin pakollinen tiedonhaun peruskurssi kaikille opiskelijoille opintovaatimuksiin vuodesta 1972 alkaen.

Kirjasto huomasi vuosien varrella - varsinkin viime vuosien nopean tietoteknisen kehityksen myötä - ettei tämä peruskurssi enää riitä (ks. Rissanen 2003). Opetuksen tulisi olla koko perusopintojen kestoista, jakautua moduuleihin ja integroitua tiivistä aineopetukseen ja tutkijakouluissa annettavaan opetukseen. On myös huomattava, että opiskelijoiden kyky oppia ja omaksua tiedonhankintaan ja – hallintaan liittyviä asioita vaihtelee opiskelijan kypsyyden mukaan. Juntunen ja Saarti (1999; 2000) esittävät opiskelijan osaamisen portaina, jossa oppimisen pohjana on opiskelijan oma minäkuva ja käsitys itsestä oppijana ja sen päälle rakentuva opiskelijan osaaminen (ks. kuvio 1). Toinen tärkeä tekijä on sosiaaliset suhteet: suhde muihin ihmisiin, mm. opettajiin ja opiskelijatovereihin ja kirjaston henkilökuntaan. Näiden kaikkien portaiden ollessa kunnossa, opiskelija voi ottaa täysimittaisesti käyttöönsä kirjaston tietoresurssit, integroida ne omaan oppimiseensa ja uuden tietämyksen tuottamiseen.

Kirjaston antamaa opetusta on kehitetty sekä edellä esiteltyjen kirjastoportaiden että informaatiolukutaidon opetussuunnitelmasuosituksen kolmiportaisen ajoituksen idean mukaan, jossa opetus jakautuu uusien opiskelijoiden, kandidaattivaiheen ja maisterivaiheen opintoihin (ks. tästä suosituksesta tarkemmin Lehto 2007). Samalla on tehty yhteistyötä ja työnjakoa opiskelua tukevien taitojen opettamisessa ja

tukemisessa oppimiskeskukseen, kielikeskuksen ja tietotekniikkakeskuksen kanssa. Kuopion yliopistossa kirjasto, oppimiskeskus ja tietotekniikkakeskus muodostavat tieto- ja opetuspalvelukeskuksen, joka helpottaa ja mahdollistaa näiden antamien opiskelun perustaitojen opetuksen. Lisäksi on hankkeistettu ja tuettu tiedonhankintataitojen oppimista aineopetukseen tiedelaitosten kanssa. (Saarti 2007.)

Annettu opetus voidaan jakaa seuraaviin osioihin:

1. yliopisto-opintoihin sosiaalistava opetus: tutorointivaiheen vierailut mm. kirjastossa, oppimiskeskuksessa ja tietotekniikkakeskuksessa ja opintojen aloittamiseen liittyvät perusasiat (kirjastokortti, atk-tunnukset, verkkopalvelut),
2. tiedonhankintaan ja opiskelutaitoihin liittyvien taitojen opetus: tiedonhaun peruskurssi, tiedonhaun verkkokurssit, atk-kurssit, opiskelutekniikkaan liittyvät kurssit, tiedonhaun kurssi jatko-opiskelijoille,
3. substanssiin liittyvien taitojen opetus: tiedonhaun peruskurssiin liittyvät kunkin yliopiston alan tietokantojen opetusmoduulit, tieteenalojen aineopetukseen integroitu tiedonhankinnan ja informaatiolukutaitojen opetus ja
4. tietämyksen hallintaan, tiedonhallintaan ja julkaisemiseen liittyvä opetus: viitteiden hallinnan kurssi, tieteellinen esittäminen jatkokoulutettaville, jatkokoulutettavien metodologiset ja erikoistumiskurssit.

Perusopetuksen ensimmäisen vaiheen tarkoituksena on sosiaalistaa kirjastoon ja tehdä sen

palvelut tutuksi uusille opiskelijoille ja uusille henkilökunnan jäsenille. Tämä toteutetaan integroituna yliopiston normaaleihin perehdyttämi skäytäntöihin: opiskelijoille opintojen alkuvaiheen tutoroinnin yhteydessä järjestetyllä kirjastoon tutustumisella ja henkilökunnan perehdyttämiseen kuuluvalla johdantoluennolla yliopiston peruspalveluista. Alkuvaiheen opetuksessa olennaisinta on antaa myönteinen kuva kirjaston palveluista ja kertoa käyttäjille, mistä he saavat lisätietoja palveluista. Varsinkin uudet opiskelijat ovat usein niin rasitettuja uudella informaatiolla, että on turhaa kuormittaa heitä tiedonhankintaan liittyvillä asioilla. Perusopetuksen toinen vaihe on siis kaikille yliopiston opiskelijoille pakollinen tiedonhaun peruskurssi.

Informaatiolukutaidon opetussuunnitelma-hankkeen keskeisenä tavoitteena oli vastata siihen haasteeseen, mihin vaiheeseen opiskelijan opintoja tiedonhaun kurssit tulisi sijoittaa. Tämän vuoksi vuosituhannen vaihteesta alkaen myös Kuopion yliopistossa on alettu siirtää tiedonhaun peruskursseja verkkomuotoon, osin yhteistyössä muiden korkeakoulukirjastojen kanssa. Tavoitteena on ensinnäkin ollut oppimisympäristöjen muuttaminen opettajakeskeisistä, opettajien johtamista kohti opiskelijakeskeisiä kursseja, joissa opiskelijat integroidaan tiiviimmin suunnittelemaan, kehittämään ja tuottamaan oppimateriaaleja ja tukemaan omaa ja muiden oppimista (Lindblom-Ylänne & Nevgi 2003, 55).

Tietoteknisen kehityksen ja julkaisemisen nopean kehittymisen vuoksi on tärkeää,

että opiskelijoiden ja erityisesti tutkijoiden osaamista pidetään jatkuvasti yllä. Käyttöliittymät, hakutekniikat ja julkaisemisen käytännöt saattavat muuttua puolessa vuodessa, joten on tarpeen, että kirjasto järjestää jatkuvasti tietoiskuja ja lyhytkursseja ajankohtaisista aiheista. Hyvä tapa markkinoida ja toteuttaa näitä on liittää ne kehysorganisaation muuhun koko henkilöstölle tai/ja opiskelijoille tarkoitettuun koulutukseen ja tiedottamiseen, esimerkiksi laitosten ja tiedekuntien koulutus ja tiedotustilaisuuksiin, opiskelijoiden seminaarien alkuihin ja perehdyttämistilaisuuksiin. Tärkeintä on jalkautua sinne, missä käyttäjät ovat.

IL-opetuksen integrointi tieteen- alakohtaiseen opetukseen ja opiske- lijoiden tekemän tutkimuksen tukemiseen

Yhden erityisryhmän IL- ja tiedonhallinnan taitojen opettamisessa muodostavat graduvaiheen opiskelijat. Useat heistä suorittavat edellä mainitun tiedonhaun perusteet -kurssin opintojensa alkuvaiheessa, joten heidän taitonsa ovat saattaneet ruostua. Lisäksi graduvaihe on useille ensimmäinen laajempi työ, jossa informaatiolukutaidon sisällölliset, uuden tiedon tuottamiseen ja toisten tuottaman tiedon käyttöön liittyvät eettiset vaatimukset tulevat konkreettisiksi. Kirjastolle tämä asettaa kahdenlaisen haasteen. Ensinnäkin tämän vaiheen opetus ja opastus vaatii runsaasti resursseja – opettajien tulee olla asiantuntijoita sekä opinnäytetöiden tekemisessä että tiedonhankinnassa. Toiseksi tämän vaiheen opetuksessa parhaat tulokset saadaan aikaan yhteistyöllä ainelaitosten kanssa.

Toinen merkittävä erityisryhmä on jatko-opiskelijat. Heidän kohdallaan erityisvaatimukset ovat samantyyppisiä kuin graduvaiheen opiskelijoilla, mutta vaatimukset opetuksen sisällön tasosta tietyksi kovemmat. Lisäksi heillä korostuvat tiedon hallintaan ja julkaisemiseen liittyvät kysymykset. Kirjasto on järjestänyt jatko-opiskelijoille tiedonhaun ja viitteiden hallinnan kurssin. Tiedonhaun kurssi on räätälöity jatko-opiskelijoita varten ja viitteiden hallinta -osion tarkoituksena on oppia viitetietojen tehokas hyödyntäminen ja hallinta niihin tehdyillä atk-ohjelmilla. Lisäksi kirjasto on osallistunut Tieteellinen esittäminen jatkokoulutettaville

-kurssin suunnitteluun ja toteutukseen yhdessä kielikeskuksen kanssa. Kurssin tarkoituksena on ollut syventää jatko-opiskelijoiden käsitystä tieteellisestä kirjoittamisesta ja siihen liittyvistä erityyppisistä teksteistä. Kirjaston osuus on käsittänyt julkaisemisen prosessin läpikäymisen. Tavoitteena on ollut opettaa, kuinka käskirjoitus muokataan tieteelliseksi ja millaisen juridisen ja sisällöllisen prosessin tekijä joutuu läpikäymään. Tässä yhteydessä on ollut mahdollista opettaa konkreettisesti myös informaatiolukutaitoihin liittyviä eettisiä ja oikeudellisia seikkoja.

Kuopion yliopiston useat tieteenalat muodostavat hedelmällisen kohteen informaatiolukutaitojen opettamiseen, koska ne ovat hyvin riippuvia uusimmasta tutkimustiedosta ja aloilta valmistuvien opiskelijoiden tulee osata hankkia ja arvioida kriittisesti työelämässä useista eri lähteistä saapuvaa informaatiota. Äärimmäisinä esimerkkeinä ovat lääketiede ja farmasia. Ihmisten terveys voi vaarantua, jos tämän alan henkilöstö tekee vääriä johtopäätöksiä tai uskoo kaikkeen tarjolla informaatioon arvioimatta sen laatua ja luotettavuutta.

Kirjasto on testannut ja selvittänyt tämän vuoksi tarkemmin kuinka IL-opetus voitaisiin integroida ainelaitosten kursseihin. Yhteistyötä on tehty mm. farmaseuttisen tiedekunnan kanssa ensinnäkin tiedonhankintataitojen integroimisessa farmasian perusopetukseen ja toiseksi kriittisen lukutaidon opettamisessa (MacDonald & Saarti 2005).

Hankkeen tulosten hyödyntäminen on ollut keskeistä Kuopion yliopistossakin IL-taitojen kehittämisen markkinoinnissa Bolognan prosessin yhteydessä. Erittäin hyödylliseksi hankkeen tekemä pohjatyö osoittautui, kun Joensuun ja Kuopion yliopistosta alettiin rakentaa vuoden 2010 alusta aloittanutta Itä-Suomen yliopistoa. Yhdistyville yliopistoilla oli erilaiset menettelytavat ja kulttuurit IL-taitojen kehittämisessä ja opettamisessa. Hankkeen kolmiportaista rakennetta voitiin hyödyntää luotaessa uudelle yliopistolle yhteisiä käytäntöjä.

Informaatiolukutaidon opintosuun- nitelma -hankkeen arviointitutkimus

Informaatiolukutaidon opintosuunnitelma -hanke arvioitiin Oulun yliopistossa tehdyssä pro gradu-tutkielmassa informaatiolukutaidon opintosuunnitelma. Valtakunnallisen hankkeen

ja kirjastokohtaisten projektien arviointitutkimus (Kivilahti 2009)³. Tutkielmassa arvioitiin ja tarkasteltiin hanketta sekä valtakunnallisella tasolla että yliopistokirjastokohtaisina projekteina.

Hanketta arvioitiin soveltaen projektijohtamisen tutkimuskirjallisuudessa esitettyjä projektijohtamisen onnistumiseen ja vaikuttavuuteen vaikuttavia tekijöitä. Tutkimuksessa tarkasteltiin, kuinka hankkeelle asetetut valtakunnalliset ja kirjastokohtaiset tavoitteet on saavutettu sekä kuinka hanke on integroitunut yliopistojen strategioihin ja yliopistokirjastojen käytännön toimintaan.

Tutkimuksen empiirinen toteutus

Tutkimuksen lähestymistavaksi valittiin arviointitutkimus eli evaluointitutkimus. Projektiarviointi etsii vastauksia kysymyksiin, joista projektin työntekijät ja siihen osallistuneet, sen rahoittajat ja yleisö ovat kiinnostuneita. Kun arvioija ja projektin työryhmä työskentelevät yhdessä, he todennäköisemmin ymmärtävät paremmin projektin dynamiikkaa, tunnistavat tärkeät kysymykset, suunnittelevat mahdolliset arvioinnit ja keräävät sekä tulkitsevat tietoa. (O'Sullivan 2004, 1–2.)

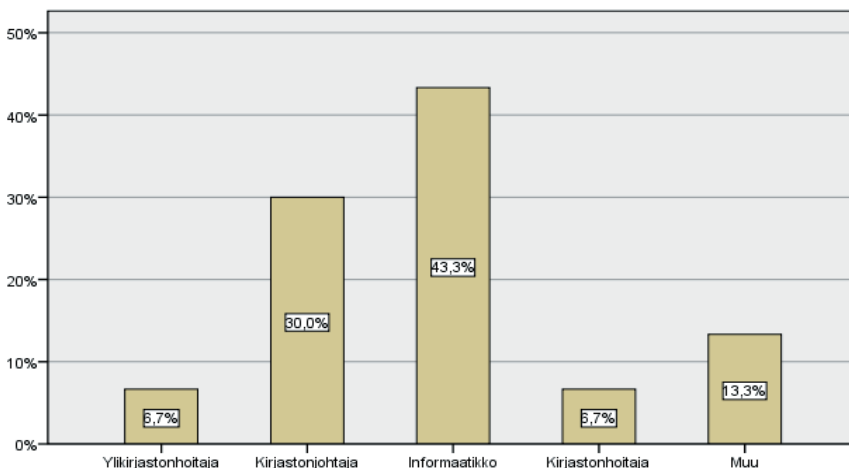
Projektijohtamisen onnistumista tarkasteltiin neljästä näkökulmasta: koordinointi, tiedottaminen, aikataulus ja osaaminen. Nämä kategoriat valittiin arvioinnin kohteiksi, sillä ne ovat onnistuneen projektijohtamisen keskeisiä tekijöitä. Koordinointi, eli suunnittelu ja organisointi on yksi tärkeimpiä projektijohtamisen käytäntöjä

(Hyväri 2007, 26). Koko projektijohtaminen voidaan määritellä yksinkertaisesti ihmis- ja materiaaliressurssien johtamis- ja koordinoimisprosessiksi (Wideman 2002). Myös tiedotus on tärkeä osa projektijohtamisen käytäntöjä (Hyväri 2007, 26), sillä projektijohtamisessa onnistuminen vaatii muiden muassa moitteettoman ja riittävän tiedonkulun (Munns & Bjeirmi 1996, 82).

Menestyksekkään projektin piirteisiin kuuluu onnistunut aikatauluttaminen (Munns & Bjeirmi 1996, 81). Suurin osa projektijohtamiseen tapahtuvasta kehittämis- ja tutkimustyöstä liittyykin aikatauluttamisen eri tekniikoiden parantamiseen (Chen & Lee 2007, 543). Projektin onnistumiseen vaikuttavat myös mukanaolevien ihmisten taidot ja tahto olla mukana projektissa (Ayas 1996, 131). Osaaminen on siten myös olennainen osa projektin onnistumista.

Tutkimuksen empiirinen aineisto kerättiin 30.11.2007–14.1.2008 www-kyselyllä, joka lähetettiin 56 henkilölle 28 hankkeeseen osallistuneeseen kirjastoon. Kyselyyn vastasi 33 henkilöä eli vastausprosentiksi saatiin 59. Sitä voidaan pitää varsin hyvänä www-kyselyn vastausprosenttina.

Tutkimuksen yhtenä puutteena voidaan pitää sitä, että kyselylomakkeessa kysyttiin vastaajan nimeä ja kirjastoa. Vaikka nämä tiedot pidettiin tutkimuksessa täysin luottamuksellisina ja tutkimusaineisto käsiteltiin kaikkien vastaajien osalta täysin anonyymisti, näiden tietojen kysyminen on voinut vaikuttaa joidenkin kyselyyn vastanneiden vastauksiin ja siten myös

Kuvio 2. Kyselyyn vastanneiden jakautuminen työtehtävien mukaan (N=30).

tutkimuksen validiteettiin. Koska tutkimuksen validiteetti on saattanut tämän myötä heikentyä, tutkimustuloksia on pidettävä suuntaa antavina. Validiteettia nostaa kuitenkin kyselyn verrattain korkea vastausprosentti.

Tutkimuksen kvantitatiiviseen aineistoon käytettiin tilastollisia menetelmiä, kuten ristiintaulukointia sekä suoria jakaumia prosenttiosuuksien kuvaamiseksi. Aineistosta tehtiin ristiintaulukointien lisäksi graafisia esityksiä, pylväsiagrammeja ja kvantitatiivisten ja kvalitatiivisten muuttujien jakaumien esittämiseen ja piirakkakuviota luokitteluasteikollisten muuttujien kuvaamiseen. Laadullisen aineiston analyysiin käytettiin sisällönanalyysia.

Osa aineistosta analysoitiin jakamalla kyselyyn vastanneet kahteen ryhmään: informaattikot ja kirjastonjohtajat. Ryhmät nimettiin tällä tavoin, koska suurin osa kyselyyn vastanneista oli kirjastonjohtajia ja informaattikkoja. Kyselyyn vastanneiden jakautuminen ammattinimikkeiden mukaan on esitetty kuviossa 2.

Arviointitutkimuksen tulokset

Kyselyyn osallistuneista kaksi kolmasosaa arvioi valtakunnallisen hankkeen koordinoinnin hyväksi, mutta kolmanneksen mielestä siinä olisi löytynyt vielä parannettavaa. Yksi kyselyyn vastannut kirjastonjohtaja totesi, että valtakunnallisen hankkeen koordinoiminen on voinut olla vaikeaa hankkeen laajuuden vuoksi. Hankkeen koordinoiminen yliopistokirjastojen omissa projekteissa sen sijaan jakoi mielipiteitä ja siitä löydettiin parannettavaa enemmän kuin valtakunnallisen hankkeen koordinoimisesta.

Kyselyyn vastanneista 82 % arvioi valtakunnallisen hankkeen tiedottamisen onnistuneen hyvin. Muun muassa hankkeen verkkosivut saivat kiitosta ajantasaisuudestaan ja informatiivisuudestaan. Hankkeen verkkosivut olivatkin sähköpostin ohella yleisin kanava, josta hankkeeseen liittyvää tietoa saatiin. Hankkeen tiedottamisen onnistumisesta huolimatta tiedottamisen laatuun olisi toivottu parannusta: se olisi saanut olla selkeämpää ja keskeisiä asioita olisi voitu korostaa enemmän. Tiedottamisesta saatavasta informaatiosta olisi toivottu myös tukea yliopistoissa käytyihin neuvotteluihin informaatiolukutaidon saamiseksi osaksi opetus suunnitelmia.

Yli puolet kyselyyn vastanneista arvioi

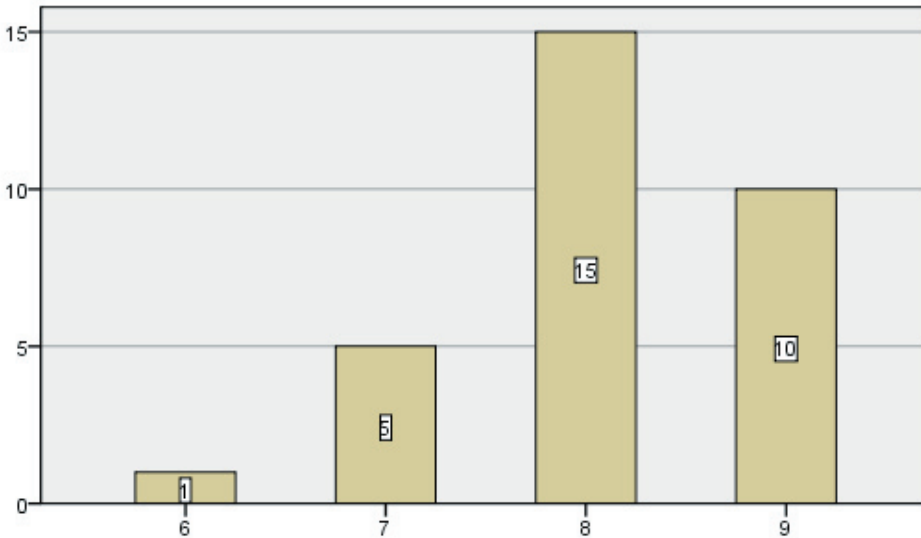
valtakunnallisen hankkeen aikataulutuksen onnistuneen hyvin eikä yksikään vastanneista pitänyt aikataulutusta täysin epäonnistuneena. Arviointiin saattoi vaikuttaa hankkeen pitkä kesto, joka ei sitonut kirjastoja liian nopeaan muutostilanteeseen. Hanke integroitui hyvin kolmessa vuodessa osaksi kirjastojen käytännön toimia ja informaatiolukutaito saatiin sisällytettyä osaksi yliopistojen opetus suunnitelmia ja strategioita. Hankkeen vaikutukset eivät ollut sidottuja hankkeen keston, sillä muutoksia tapahtuu edelleen. Kyselyyn vastanneet arvioivat yliopistokirjastojen omien projektien aikataulutuksen huonommaksi kuin valtakunnallisen hankkeen aikataulutuksen. Kirjastokohtaisten projektien aikataulutus on voinut olla liian tiukka, sillä projektit on sijoitettu kirjastojen muiden toimintojen yhteyteen eikä niille siten välttämättä löydetty tarpeeksi aikaa.

Tutkimuksen mukaan yliopistokirjastoista löytyi erittäin hyvin asiantuntemusta ja ammattitaitoa hankkeen toteuttamiseen. Kirjastoissa vaaditaan nykyään monia eri taitoja ja monipuolista osaamista, ja tätä osaamista osattiin hyödyntää myös hankkeen toteuttamisessa. Siitä huolimatta, että yliopistokirjastoissa löytyi hankkeessa tarvittavaa osaamista, kirjastojen osaamis pääoma kasvoi kirjastokohtaisten projektien myötä.

Tulosten perusteella valtakunnallinen hanke arviointiin onnistumisen osalta paremmaksi kuin yliopistokirjastojen kirjastokohtaiset projektit. Hankkeen onnistumista tarkasteltiin myös jakamalla osa arvioinneista kirjastonjohtajien ja informaattikkojen ryhmiin. Tällöin informaattikot arvioivat sekä valtakunnallisen hankkeen että kirjastojen omat projektit paremmiksi kuin kirjastonjohtajat.

Tulokset osoittavat, että kirjastot arvioivat omaa sitoutumistaan hankkeeseen vaihtelevasti ja että valtakunnalliseen hankkeeseen on käytetty resursseja eri tavoin yliopistokirjastoissa. Kolmannes vastaajista myönsi, että heidän kirjastossaan panostettiin hankkeeseen huonosti. Tämä on mielenkiintoista, sillä hanketta ei pidetty kyselyyn osallistuneiden mukaan vähäpätöisenä. Ehkä hanke on kirjastoissa koettu tärkeäksi, mutta siihen ei joko aika- tai resurssipulan takia voitu panostaa.

Valtakunnallisen hankkeen tavoitteet olivat hyvin tiedossa yksittäisissä yliopistokirjastoissa. Lähes kaikki kyselyyn vastanneista nimesivät yhdeksi projektin tavoitteeksi omassa kirjastossaan opiskelijoiden tiedon-

Kuvio 3. Valtakunnallisen hankkeen arvosanat (N=31).

hankintataitojen parantamisen (N=29). Toiseksi tärkeimmäksi tavoitteeksi nousi informaatiolukutaidon kehittämisen integrointi yliopiston opetusohjelmaan (N=25). Tämä tuki hyvin valtakunnalliselle hankkeelle asetettuja tavoitteita, sillä keskeisenä tavoitteena hankkeessa oli nimenomaan integroida informaatiolukutaidon opetus osaksi akateemisia opintoja ja nivoa se osaksi yliopistojen kursseja ja opintokokonaisuuksia.

Hankkeen määrälliset arviot

Kyselylomakkeessa pyydettiin vastaajia arvioimaan sekä valtakunnallinen hanke että kirjastokohtaiset projektit kouluarvosanoin (4–10). Valtakunnallinen hanke arvioitiin arvosana-asteikolla varsin onnistuneeksi. Melkein kolmannes arvioi hankkeen kiitettäväksi ja puolet antaa hankkeelle arvosanaksi kahdeksan. Valtakunnallisen hankkeen saamat arvosanat on esitetty kuviossa 3.

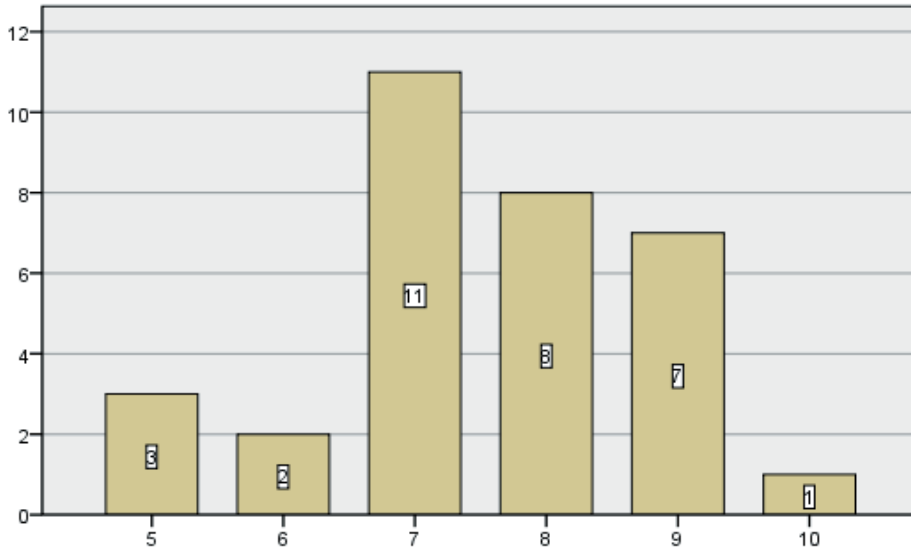
Valtakunnallisen hankkeen arvosanojen keskiarvo oli hyvä, 8,1. Annettuja arvosanoja tarkasteltiin myös erikseen informaattikojen ja kirjastonjohtajien ryhmien osalta. Informaattikot arvioivat valtakunnallisen hankkeen hyväksi, sillä valtakunnallinen hanke sai informaattikoiden arvosanojen keskiarvoksi 8,4. Kirjastonjohtajat

arvioivat valtakunnallisen hankkeen hieman huonommaksi, sillä heidän arvosanansa antoivat valtakunnalliselle hankkeelle keskiarvon 7,9. Erot informaattikoiden ja kirjastonjohtajien antamien arvosanojen välillä noudattivat heidän muita arvioita valtakunnallisesta hankkeesta. Informaattikot arvioivat kautta linjan valtakunnallisen hankkeen paremmaksi kuin kirjastonjohtajat.

Arvosanojen perusteluissa valtakunnallista hanketta kiitettiin muun muassa siitä, että sen avulla yliopistokirjastoissa on saatu paljon aikaan ja se on jäänyt elämään kirjastojen toimintaan. Lisäksi valtakunnallisen hankkeen ansioiden luettiin se, että sen ansiosta informaatiolukutaito on noussut korkeakoulujen tietoisuuteen. Hanketta kritisoidaan lähinnä sen laajuudesta, koordinoimisen puutteista ja liiallisesta teoreettisuudesta.

Yliopistokirjastokohtaisten projektien toteutus omissa kirjastoissa sai keskiarvon 7,5. Oman kirjaston toteutuksen arvioi yksi kyselyyn osallistunut täydellisen onnistuneeksi, kun taas valtakunnallista hanketta ei kukaan arvioinut näin erinomaiseksi. Kirjastokohtaisten projektien saamat arvosanat on esitetty kuviossa 4.

Informaattikot antoivat kirjastokohtaisille projekteille heikompia arvosanoja kuin valtakunnalliselle hankkeelle. Informaattikojen

Kuvio 4. Yliopistokirjastokohtaisten projektien arvosanat (N=32).

kirjastokohtaisille projekteille antamien arvosanojen keskiarvoksi tuli 7,4, kun valtakunnallisen hankkeen keskiarvo oli 8,4. Kirjastonjohtajat antoivat kirjastokohtaisille projekteille parempia arvosanoja kuin informaattikot. Keskiarvoksi kirjastonjohtajien arvosanoille tuli 7,6 eli kirjastonjohtajat arvioivat oman kirjastonsa projektin huonommaksi kuin valtakunnallisen projektin (7,9), mutta silti paremmaksi kuin informaattikot.

Kirjastojen projekteille annettuja arvosanoja perusteltiin muun muassa kirjastojen hyvällä sitoutumisella hankkeeseen sekä aktiivisuudella. Hankkeen saamia hyviä arvosanoja perusteltiin myös asetettujen tavoitteiden saavuttamisella. Kirjastojen omien projektien arvosanoja laski muun muassa se, että tiedonhankinnan opetusta ei ole kaikissa yliopistoissa saatu osaksi pakollisia opintoja. Huonoja arvosanoja perusteltiin myös sillä, että valtakunnallista hanketta ei hyödynnetty tai huomioitu tarpeeksi omassa kirjastossa.

Hankkeen toteuttamista oman kirjaston kohdalla uskallettiin kritisoida avoimemmin kuin valtakunnallista hanketta. Arvosanoissa on enemmän hajontaa ja myös arvosanojen perusteluissa otetaan tarkemmin kantaa siihen, missä osa-alueissa olisi ollut parantamisen varaa. Valtakunnallisen hankkeen kannalta oli kuitenkin erinomaista se, että se arvioitiin kokonaisuutena korkeammalle kuin omassa kirjastoissa tehty

käytännön toteutus. Ennakkoon olisi voinut olettaa, että kirjastot olisivat arvioineet oman toimintansa korkealle ja ehkä jopa etäiseksi koettu valtakunnallinen hanke olisi ollut helpompi kritiikin kohde.

Informaatiolukutaito opetussuunnitelmissa ja strategioissa

Informaatiolukutaidon opintosuunnitelma-hankkeen tärkein tavoite eli informaatiolukutaidon integroiminen osaksi akateemisia opintoja on toteutumassa ainakin sen osalta, että informaatiolukutaito on saatu osaksi opetussuunnitelmia Suomen yliopistoissa. Lähes kaikissa yliopistoissa on laadittu tai otettu käyttöön sellaisia uusia opetussuunnitelmia, joissa on otettu huomioon informaatiolukutaito. Kolmanneksessa kirjastoista on otettu käyttöön valtakunnallisen hankkeen aikana tai sen jälkeen uusi strategia ja informaatiolukutaito on otettu osaksi sitä. Yliopistokirjastojen strategioista kaksi kolmasosaa oli kuitenkin vielä tutkimuksen tekohtekellä ilman mainintaa informaatiolukutaidosta.

Informaatiolukutaito elää yliopistoissa ja yliopistokirjastoissa murrosvaihetta ja on tehtävä vielä työtä sen eteen, että informaatiolukutaito saadaan integroitua osaksi strategioita ja

opetussuunnitelmia. Informaatiolukutaidon opetussuunnitelma -hanke on omalta osaltaan ollut auttamassa saamaan tämän työn alulle Suomen yliopistoissa ja yliopistokirjastoissa.

Johtopäätöksiä

Kirjaston pedagoginen rooli on vahvistunut 2000-luvulla. Informaatiolukutaidon kansallinen hanke on osaltaan tukenut tätä kehitystä luomalla välineitä, toimintamalleja ja kollegaverkoston. Hanke ajoittui hyvin tukemaan yliopistokentän suuria muutoksia, tutkinno uudistusta eli nk. Bolognan prosessia ja toisaalta uuden, kesällä 2009 hyväksytyyn yliopistolain mukanaan tuomia haasteita oppimisen tehostamisessa.

Hanke oli osaltaan vaikuttamassa myös siihen, että kirjastopalvelut integroituivat yhä tiiviimmin osaksi yliopistojen perustehtäviä: tutkimusta ja opetusta. Lisäksi hankkeen tuottamaa materiaalia voitiin hyödyntää informaatiolukutaidon markkinoinnissa yliopistoissa.

Kansainvälisten alustusten, artikkelien ja kotisivuston kautta Suomen maine informaatiolukutaidon kehittäjänä on vahvistunut. Suomalaiset ovat myös aktiivisesti mukana kansainvälisissä alan verkostoissa, mm. järjestämässä kansainvälistä alan koulutusta. Suomalainen malli on herättänyt kiinnostusta. Tästä kertovat mm lukuisat kansainväliset vierailut. Tälläkään alueella saavutettu maine ei kuitenkaan kestä ilman jatkuvaa ponnistelua ja määrätietoista pyrkimystä uudistamiseen.

Hankkeen arviointi tukee näkemystä hankkeen onnistumisesta erityisesti siinä, että se on tukenut paikallisissa kirjastoissa tehtävää työtä. Tämä tukee verkostoitumishankkeiden toteutusta. Näyttäisi siltä, että verkoston tuoma lisäarvo on merkittävä informaatiolukutaitotavoitteiden läpiviemiseksi yksittäisessä yliopistossa. Verkoston ylläpito ja jatkuvuus on koettu tärkeäksi. Helsingin yliopiston kirjasto on huolehtinut verkoston kehittämisestä. Kirjasto mm. perusti pysyvän vakanssin koordinoimaan toimintaa paikallisesti ja valtakunnallisesti. Tässä olisi myös hyvä jatkotutkimuskohde: verkostohankkeiden ja verkostomaisen toiminnan analysointi laajemmin.

Myös hankkeen konkreettisia tuloksia on hyödynnetty yliopistoissa. Osaamistasotesti on tuotantokäytössä useassa kirjastossa. Opetukseen osallistuneiden osuus on kasvanut vuosittain

useissa yliopistoissa. Informaatiolukutaidon koulutus on laajentunut opiskelun eri vaiheisiin ja osaksi myös jatko-opiskelijoille annettuun ohjaukseen. Näyttäisi myös siltä, että kirjastot ovat saaneet tukea antamansa opetuksen integroimiseen yliopiston koulutusohjelmiin.

Hyväksytty julkaistavaksi 11.3.2010.

Viitteet:

- Amerikkalainen korkeakoulukirjastojen järjestö (Association of College and Research Libraries) uudisti informaatiolukutaidon osaamistavoitteet ohjelmallisesti vuonna 2000 ja käynnisti samalla laajan kampanjan niiden tunnetuksi tekemiseksi. Suomessa tavoitteita ja niiden vaikutuksia kirjastoille esitteli jo samana vuonna Berkeleyn yliopistosta kutsuttu alustaja. Helsingin yliopiston opiskelijakirjasto suomensi tavoitteet 2001. Ruotsiksi ne käännettiin 2003 Vaasan yliopiston ja Åbo Akademin kirjastojen yhteistyönä.
- Informaatiolukutaito yliopisto-opetuksessa, toim. Anne Nevgi 2007.
- Tutkimus on luettavissa Helsingin yliopiston Informaatiolukutaito-sivustolla osoitteessa http://www.helsinki.fi/infolukutaito/ILarkisto/090612_kivilahti_jaana_gradu.pdf.

Lähteet

- American Library Association. (2000). Information Literacy Competency Standards for Higher Education. Saatavissa <http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/acrl/standards/informationliteracycompetency.cfm>
- Ayas, Karen (1996). Professional project management: a shift towards learning and a knowledge creating structure. *International Journal of Project Management* 14(3): 131–136.
- Chen, Sheu Hua & Lee, Hong Tau (2007). Performance evaluation model for project managers using managerial practices. *International Journal of Project Management* 25(6): 543–551.
- Hyväri, Irja (2007). Project management effectiveness in different organizational conditions. Helsinki: Helsinki School of Economics. *Acta Universitatis Oeconimicae Helsingiensis* A-290.

- Informaatiolukutaidon sivusto: <http://www.helsinki.fi/infolukutaito/>
- Informaatiolukutaidon opintosuunnitelmahankkeen sivusto: http://www.helsinki.fi/infolukutaito/ILarkisto/IL-OPS_arkisto.html
- Informaatiolukutaito yliopisto-opetuksessa. (2007): Toim. Anne Nevgi. Helsinki: Palmenia,
- Juntunen, Arja & Saarti, Jarmo (1999). Kirjasto opiskelijan tukena ja vastuksena: eläytymismenetelmä yliopiston kirjastonkäytön tutkimisessa. *Signum* 32(1):6–10.
- Juntunen, Arja & Saarti, Jarmo (2000). Library as the student's cornerstone or obstacle: evaluating the method of empathy-based stories. *Libri* 50(4):235–240. Saatavissa myös: <http://www.librijournal.org/pdf/2000-4pp235-240.pdf>.
- Kivilahti, Jaana (2009). Informaatiolukutaidon opintosuunnitelma. Valtakunnallisen hankkeen ja kirjastokohtaisten projektien arviointitutkimus. Oulu: Oulun yliopisto. (Julkaisematon pro gradu -tutkielma, saatavilla osoitteessa: http://www.helsinki.fi/infolukutaito/ILarkisto/090612_kivilahti_jaana_gradu.pdf.)
- Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma 2003–2008. (2004). Helsinki: Opetusministeriö.
- Lehto, Anne (2007). Informaatiolukutaidon opetuksen kehittäminen Suomen yliopistokirjastoissa: case Informaatiolukutaidon opintosuunnitelma -hanke. Teoksessa: Informaatiolukutaito yliopisto-opetuksessa. (Toim. Anne Nevgi.) Helsinki, Palmenia, s. 109–126.
- Lindblom-Yläne, Sari & Nevgi, Anne (2003). Oppimisympäristöt. Teoksessa: Yliopisto- ja korkeakouluopettajan käsikirja. Toim. Lindblom-Yläne, Sari & Nevgi, Anne. Helsinki, WSOY, s. 54–66.
- MacDonald, Ewen & Saarti, Jarmo (2005). Evaluation of a web-based course teaching information literacy to third year pharmacy students in the University of Kuopio, Finland. *Pharmacy Education* 5(1):1-5.
- Munns, A K & Bjeirmi B F (1996). The role of project management in achieving project success. *International Journal of Project Management* 14(2): 81–87.
- Rissanen, Tuula (2003). Opiskelijoiden tiedonhankinta - sattumien summaako? : Kuopion yliopiston sosiaalipsykologian ja sosiaalityön opiskelijoiden tiedonhankintakanavat ja -lähteet opinnäytetyön tekemisessä. Kuopion yliopisto, Kuopio. Kuopion yliopiston julkaisuja F, Yliopistotiedot, 33.
- Saarti, Jarmo (2007). Informaatiolukutaitotavoitteiden integroiminen yliopisto-opetukseen: Kuopion yliopiston kokemuksia. Teoksessa: Informaatiolukutaito yliopisto-opetuksessa. (Toim. Anne Nevgi.) Helsinki, Palmenia, s. 127–145.
- Sinikara, Kaisa (2007). Ammatti, ihminen ja maailmankuva murroksessa : tutkimus yliopistokirjastoista ja kirjastonhoitajista tietoyhteiskuntakaudella 1970–2005. <https://oa.doria.fi/handle/10024/27256>
- Wideman, Max (2002). Project management wisdom. Wideman comparative glossary of project management terms v3.1. <http://www.maxwideman.com/pmglossary/index.htm>
- Yliopistokirjastojen verkoston strategia vuosiksi 2003–2007. Hyväksytty yliopistokirjastojen johtajien kokouksessa 25.9.2002. [http://www.kansalliskirjasto.fi/kirjastoala/neuvosto/strategia/aiemmatstrategiat/Files/liitetiedosto2/yliopistokirjastostrategia_2003–2007\[1\].pdf](http://www.kansalliskirjasto.fi/kirjastoala/neuvosto/strategia/aiemmatstrategiat/Files/liitetiedosto2/yliopistokirjastostrategia_2003–2007[1].pdf)